

AZ ÚJ ÉRETTSÉGI UTASÍTÁS.*

Felette sajnálatos, hogy nálunk újítások és reformok nem természetes és belső fejlődés következtében, hanem kívülről jövő áramlatok hatása alatt jönnek létre. Sajnálattal kell tapasztalnunk, hogy legszentebb ügyek és legfönkeltebb eszmék figyelmen kívül maradnak, a bennök rejlő önerő által megvalósulni nem tudnak, hanem csak akkor, ha azokhoz egészen idegen, a dologhoz nem tartozó érdekek fűződnek.

Ezek a gondolatok támadnak fel bennünk most, amikor az érettségi vizsgálatok új utasításán elgondolkodunk. Miért kellett az érettségi utasításokat *épen most* megváltoztatni? Hiszen volt már többször szó arról, hogy az érettségi vizsgálaton változtatni kellene, tapasztalat volt már előbb is elég összehalmozva 1884 óta, amely évben a most érvényben levő utasítás keletkezett, és azután, ha már meg kellett változtatni az utasításokat, miért nem történt ez a változtatás akkor, amikor erre a változtatásra az új tantervnek egy-néhány évvel ezelőtt való behozatala lett volna a legalkalmasabb időpont?

Ha 1902-ben adták volna ki ezt az új utasítást, abban az évben, amikor számolni kellett a megváltoztatott tantervvel, akkor valamennyiünk belenyugodott volna az újításba, mert az új utasítás természetes és, mint mondtam, belső fejlemény eredményeként állott volna szemünk előtt.

De ma kénytelenek vagyunk az újításra külső, nem a dologhoz tartozó okot keresni — és ezt több oknál fogva sajnálnunk kell.

Én azt hiszem, hogy — még ha igazán nem volna is ok és okozati viszony az érettségi utasítás átdolgozása és a tavaly nagy port felvert szabadkai öngyilkossági eset között — a köztudatba egy ilyen okviszony tényleg átment, meg vagyok győződve, hogy a nagy közönségre és a tanuló ifjúságra az utasításnak most történt átdolgozása azt a benyomást teszi, hogy a miniszter azt a tavalyi sajnálatos szerencsétlenség hatása alatt rendelte el.

Nem egészséges jelenség, ha tanügyi körök a nagy közönség követeléseinek pressziója alatt intéznek el ügyeket, melyek tisztára csak az iskolát illetik; és nem opportunus dolog, ha azt a látszatot veszik fel iskolai intézményeink, mintha azokba a nagy közönségnek beleszólni joga volna.

Felette kárhozatos azonban az újításnak megtörténte épen most

* Fölvosta a szerző a M. Pæd. Társ. 1906. febr. 17-diki ülésén.

a tanuló ifúságra, amely tisztára mártiroknak fogja tekinteni azokat a szerencsétleneket, akik eddig is az érettségi vizsgálatok miatt önmaguk ellen emelték kezüket. A mártiromságra hajlandóság ezentúl még több áldozatot fog szedhetni, miután látják a tanulók azt, hogy egy-egy önfeláldozásnak — ők legalább úgy gondolják — vannak messzemenő és az akadályokat elgördítő hatásai.

Az eddig mondottakkal rá akartam utalni arra a körülményre, hogy az érettségi vizsgálat szükségét és annak mineműségét, tehát annak reformját is nem a kívül állók követelése szempontjából, hanem a középiskolák és az azok elé tűzött cél szempontjából kell megítélni, illetőleg megállapítani.

A kérdést tehát így kell felállítani: Reformálandó-e az érettségi vizsgálat a középiskolák elé tűzött cél szempontjából? Megfelel-e az érettségi vizsgálat annak a célnak, amelynek szolgáltatásban állania kell?

Minekünk itt mellőznünk kell és a limine el kell utasítanunk a melléktekintetet a középiskolát végző azon tanulókra, akiknek az érettségi vizsgálat csak azért kell, hogy azzal kvalifikációt szerezzenek maguknak alacsonyabb tisztviselői állásokra vagy az államköltségen végzendő egyévi önkéntesi szolgálatra. Nekünk nem szabad ezekre való tekintettel bármely irányban enyhíteni, egyszerűsíteni vagy könnyíteni az érettségi vizsgálatot, mert a középiskoláknak nem célja képestitést adni ilyen cél felé törekvőknek.

Az érettségi vizsgálatnak célja csak az lehet: még egyszer megrostálni a középiskolán végigmenő tanulókat, hogy meglássuk, ki való azok közül főiskolai tanulmányokra, ki nem.

Én pedig nem látom be, hogy ezt a megrostálást másképen tegyük, mint úgy, hogy megvizsgáljuk: vajjon képes-e a középiskoláját végzett tanuló arra, hogy számot adjon, mielőtt elmegy, arról az egész anyagról, amelyet középiskolai tanulmányai folyamán lelkébe felvett.

Az érettségi vizsgálatnak feladata megmutatni, hogy a tanulók közül melyik az, aki elbírná nem csak az egyes osztályokban megtanult tananyagot, hanem mindazt, amit a középiskola folyamán egyáltalában tanult.

Nem hiszem, hogy az iskola érdekét igazán a szíven hordozó gondolkodó ember az ilyen összefoglalást feleslegesnek, kárhuzatosnak vagy nélkülözhetőnek mondhatná.

Nálunk úgyis nagyon leszoktak az ilyen összefoglalásokról az utolsó évtizedekben, amióta az évvégi vizsgálatoknak most alkalmazásban levő rendszere fennáll, amelynek, mint hisszük, fenmaradása már csak rövid idő kérdése. A tanár szabadsága nálunk olyannyira

korlátozatlan, hogy az osztálynak négy falán belől úgyszólván azt teheti, amit akar. Ha lelkiismeretes ember és tudja is idejét jól felhasználni, reméljük, vesz majd időt és fáradságot magának arra, hogy az év végső hónapjaiban alaposan átismételteti a végzett tananyagot. De ha nem az, elesik a tanuló attól, hogy még egyszer végig nézze az abban az évben tanultakat.

Annak a lehetőségétől pedig a mi tanulóink tisztára meg vannak fosztva, hogy egy későbbi évben visszatekintve, alapos összefoglalást végezzenek az előbbi évben vagy években tanultakból.

Talán nem kell ezen a helyen rámutatnom arra, hogy mennyire szükséges az ismétlés, ha valamit örök kincsünk gyanánt akarunk magunkkal vinni az életbe.

A középiskola első éveiben tanult magyar költeményeket pl. a tanuló olyannyira elfelejti a VIII. osztályba jutásáig, hogy vissza sem emlékszik rájuk.

Az ötödik, hatodik osztályos német, francia, latin olvasmányokkal a legfelsőbb osztályban többé nem foglalkoznak, úgy hogy azokról a VIII. osztályban a tanulónak halvány sejtelennél több nem marad emlékezetében.

A történelem előbbi korszakait a későbbi években nem ismétlik át, úgy hogy a történelemtanulásra fordított munka kárba veszett fáradság. Avagy mit tud a felső osztályos tanuló a földrajzból?

És mi egy ilyen tanulót, akinek soha nagyobb anyag összefoglalására alkalmat nem adtunk, akivel rendszeresen elfeledtettük az előbb tanultakat, elbocsátjuk a középiskolából, mint a felsőbb tanulmányokra érettet, miután — amint hisszük — az általános műveltség alapjait elsajátítottuk vele.

Én azt hiszem, hogy nekünk az érettségi vizsgálati utasítás átdolgozását, itt, ezen a kétségkívül hiányos ponton kellett volna megkezdeni, vagy helyesebben az érettségi utasítás átdolgozása *előtt* gondoskodnunk kellett volna arról, hogy a tanulók fokozatosan tanuljanak összefoglalni — és sok anyagot egyidőben elbírní.

Nagy a mi iskolai praxisunknak a baja, hogy erre a körülményre nincs elég figyelemmel. Némikép a tantervek is hibásak, amennyiben t. i. a felsőbb osztályokban az anyag oly bőségesen van kiszabva, hogy annak elvégzésére az idő alig elegendő. De azután van még egy, az iskolai praxisban érezhető nagy baj, és ez az, hogy a tanulók az ismétlés alapját tevő könyvekkel a felsőbb osztályokban már nem rendelkeznek. Valamennyien ismerjük azt a bajt, hogy a mi tanulóink túlnyomó része az iskolakönyvét az év végén eladja, eldobja vagy visszaadja a segélyzőkörnek, ahonnan egy évi használatra kölcsön vette.

Kénytelen voltam itt iskolánk e néhány hiányára kitérni, oly hiányokra, amelyek mindegyike nagyobb gondot érdemel, mint amennyiben jelenleg részesül.

*

Az érettségi vizsgálatoknak nálunk 1851 óta fennálló intézményén nagyobb változás 1861-ben és 1884-ben történt.*

Az 1851-től 1861-ig terjedő időszakban nálunk az Organisations-Entwurf határozmányai voltak érvényben.

Az Organisations-Entwurf szerint a tanulók öt írásbeli dolgozatot készítettek, még pedig:

a) az anyanyelvből, melynek elkészítésére 5 óra állott rendelkezésükre;

b) latinból: 2 óra;

c) görögből: 3 óra;

d) latinra: 3 óra;

e) matematika: 4 óra.

Egy hatodik írásbeli dolgozat — egy második élő nyelvből (3 óra) — nem volt kötelező és nem volt befolyással a tanuló érettsége feletti döntésre.

*

Az új iskolaév első négy hetében tartott szóbeli vizsgálatnak tárgyai voltak:

a) az anyanyelvi irodalom;

b) a latin nyelv és irodalom;

c) a görög nyelv és irodalom;

d) történelem és földrajz;

e) matematika;

f) természetrajz és fizika;

g) egy más élő nyelv és irodalma; ez az utolsó azonban nem volt kötelező.

Az ötvenes évek abszolutizmusának letűntével a restituált helytartótanács az érettségi vizsgálat intézményét fentartotta. 1861-től kezdve *hat*, esetleg *hét* dolgozatot készítettek az érettségi vizsgálatot tevők, még pedig:

1. egy magyar nyelvi dolgozatot (5 óra);

2. fordítást magyarból németre (3 óra);

3. fordítást latinból magyarra (2 óra);

* Lásd: Pirchala Imre, A magyarországi középiskolák rendje. II. 275. kk.

4. fordítást magyarból latinra (3 óra);
5. fordítást görögből magyarra (3 óra);
6. egy matematikai dolgozatot (4 óra);

esetleg még

7. más hazai nyelvi dolgozatot, mely nyelvet a gimnáziumban kötelezőleg tanítottak.

*

A szóbeli vizsgálat tárgyai voltak a gimnáziumban:

1. vallástan;
2. magyar, német, esetleg más hazai nyelv;
3. latin nyelv;
4. görög nyelv;
5. történelem;
6. matematika;
7. természettan.

Az érettségi vizsgálatokra nézve ezen, 1884-ig tartó időszakban az a szabályzat volt érvényes, melyet Klamarik «A magyarországi középiskolák szervezete és eljárása» című könyvében a 318-ik és következő lapokon közölt.

1884-ben jelent meg az az érettségi vizsgálati utasítás, amelyet az 1883-iki középiskolai törvény tett szükségessé s a mely lényegében fennállott mostanáig.

Ez az utasítás nem csak a gimnáziumi, hanem a reáliskolai érettségi vizsgálatot is szabályozta, amely utóbbi a reáliskolának kifejlesztése óta (1875 óta) volt gyakorlatban. Az 1884. év előtti reáliskolai érettségi írásbeli vizsgálat állott 1. egy magyar nyelvi; 2. egy német vagy francia és 3. egy matematikai dolgozattól. A szóbeli vizsgálat tárgyai voltak: 1. a magyar, német és francia nyelv, vagy, ahol a magyar nyelv nem volt tannyelv: a tannyelv, a magyar és a francia nyelv; 2. a történelem; 3. a mennyiségtan; 4. a vegytan; 5. a természetrajz; 6. a földrajz.

Az 1884-iki érettségi utasítást, mint előttünk ismeretesebből nem vázoló. Az írásbeli vizsgák száma a gimnáziumoknál öt, a reáliskoláknál négy volt; a szóbeli vizsgálatok száma, úgy a gimnáziumnál mint a reáliskolánál öt.

Ezen az utasításon kisebbszerű változtatás történt 1894-ben, amikor a görögpótló irodalom első tanulói kerültek az érettségi vizsgálat elé, és 1902-ben, amikor a tanterv megváltoztatása folytán a latin írásbeli érettségi vizsgálaton kellett változtatni.

Hogy a mi érettségi intézményünknek van mindenféle baja, mutatja az a körülmény, hogy azt több ízben komoly megbeszélés tár-

gyává tették. Utalok itt a Csáky Albin miniszter által 1890-ben összehívott értekezletre, az 1892-iki rendeletre, amely a magyar irodalom vizsgálása módjáról szól, és a Wlassics Gyula miniszter által 1895-ben kiadott rendeletre, amely a tanulók előadóképességének emeléséről szól.

Mindezen utólagosan kiadott intézkedéseknek tekintetbe vételével és — mint a Magyar Tanügyben olvassuk — 35 vélemény meghallgatása alapján, készült az új utasítás, melynek újításait a paragrafusok sorrendje szerint a következőkben ismertetem.

Az új érettségi utasításban mindenekelőtt elmaradt a régi utasításnak az a pontja, hogy a tanári értekezlet javasolhatja kétes előmenetelű tanulóknak az érettségi vizsgálatról való visszalépést. A régi utasításnak ez a pontja még a régi Organisations Entwurf-ból került át változatlanul. Az Entwurf szószerint adja (79. §-nak 2. pontja) ezt az utasítást, amely most végre valahára elmaradt: «Denjenigen, bei welchen hierüber (t. i. hogy sikerrel teszi le a vizsgálatot) begründete Zweifel obwalten, hat der Klassenlehrer der obersten Klasse von der Ablegung der Prüfung abzurathen und diesen Rath motivirt den Eltern mitzuthellen; doch hat der Lehrkörper nicht das Recht, diese Schüler von der Prüfung auszuschliessen.» Ezen rendelkezés elhagyását helyesnek tartom, mert ez sok gyenge tanulónak máris kevés bizalmát önönmagához megrendítette, szóval a tanulót megfélemlítette, másfelől pedig a tapasztalat azt mutatta, hogy sok ilyen «eljavasolt» fiú a tanári testület várakozása ellenére megállta a helyét, vagy csak a szóbeli vizsgálaton bukott el egy tárgyból, úgy hogy ő szeptemberben megkapta végleges érettségi bizonyítványát.

Sajátságos dolog azonban az, hogy a fennebbi rendelkezésnek mintegy befejezése, hogy az önként visszalépő tanuló egy év előtt csak miniszteri engedéllyel tehet érettségi vizsgálatot, megmaradt. Az előbbi rendelkezéstől függetlenül ezen utóbbi pontnak értelme nincs. Hiszen a törvény maga azt rendeli, hogy a tanuló rendszerint csak azon a középiskolán teheti le az érettségi vizsgálatot, amelyben a nyolcadik osztályból vizsgálatot tett, ez pedig rendes körülmények között úgy is csak egyszer lehetséges minden évben t. i. május—júniusban, mert a szeptemberi és decemberi érettségi vizsgálatokat a tankörlet csak egy-egy középiskolájában tartják meg. De itt fel lehet vetni azt a kérdést, vajjon nem lehetett volna-e a törvény fennebb idézett intézkedését, amely úgyis az enyhítő «*rendesen*» szót tartalmazza, kissé liberálisabban magyarázni. Nem indokolható-e, hogy egyes tanulóknak, akik gyengébbeknek érzik magukat, megadjuk az engedélyt arra, sőt tanácsoljuk azt, hogy ők ne mindjárt május—júniusban, hanem szeptemberben vagy decemberben telessenek éret

ségit. Egyik-másik tanuló azt a pár hónapot még nagyon hasznosan töltené el tanulmányai kiegészítésére. Attól nem kellene félnünk, hogy ez a megadott szabadság egészen elterelné az érettségit tevő tanulókat a szeptemberi vizsgálatra, mert a legtöbben mégis biztosítani akarják az érettségi utáni első nagyobb és szabadabb vakációt; másfelől azonban nem volna olyan nagy baj az sem, ha az érettségi súlypontja júniusról átmenne szeptemberre. És végül, ha beállna ez az új jelenség és hátrányosnak bizonyulna, még mindig lehetne újabb rendelkezéssel a régi rendet helyreállítani.

Nem fér szó ahhoz, hogy a törvénynek itt proponált liberálisabb magyarázatát a mindenütt könnyebbítést követelő «közvélemény» szívesen fogadta volna.

Azon vád ellen, amelyet a törvény ilyen magyarázata ellen emelni lehetne, hogy ez a törvény kijátszása, kénytelen vagyok arra a tapasztalatra utalni, hogy minden esztendőben sok, érettségire jelentkező tanuló épen az írásbeli és szóbeli érettségi vizsgálat közben lesz beteggé, amit persze orvosi bizonyítvánnyal tesz hitelessé, amire megkapja a legközelebbi (szeptemberi) terminusra az engedélyt a vizsgálat letetésére. Ezek a megbetegedések természetesen csak színlelések, amelyekhez a gyenge tanuló kényszerűségből igen szívesen fordul, mert az utasítás az önként visszalépő tanulót egy évre veti vissza.

A 12. § azokról a komoly következményekről szól, amelyeket a csempészet maga után von. Eszerint azt a tanulót, aki csempészett, és annak büntársát (aki a csempészetet előmozdította) *a vizsgálat folytatásától eltiltják*; az ilyen tanuló *csak a következő határidőben* jelentkezhetik újból teljes írásbeli és szóbeli vizsgálatra. Ugyanez az eljárás követendő azokkal szemben, akiknek csempészete a dolgozat felülvizsgálása alkalmával bizonyult be. A csempészetnek ezen szigorú megbüntetése újítás. A régi utasítás (12. §) azt mondta, hogy a csempészetten rajtakapott tanulót a vizsgálat folytatásától csak abból az egy tárgyból tiltják el, és megengedte, hogy a tanuló utólag, de még ugyanazon terminusra készíthessen új feladatot. A csempészetet persze sem ez a szigorú rendszabály, sem más még oly szigorú rendszabály nem fogja megszüntetni. A csempészet nem országszerte, hanem világszerte elterjedt visszaélés, vagy, hogy őszinték legyünk, küzdelem a tanulók részéről azon követelésekkel szemben, amelyeknek a mi egész iskolázási rendszerünkől kifolyólag a mi tanulóink megfelelői nem tudnak. Az írásbeli érettségi vizsgálatnak még megmaradt tárgyaiból első sorban a matematika lesz az a tantárgy, amelynél csempészet, mint eddig megvolt, úgy ezentúl is meglesz. Az a tanuló, akinek a matematikához kedve vagy érzéke természetétől fogva nincs,

a legjobb és leggondosabb vezetés és tanítás után sem lesz abban a helyzetben, hogy *önállóan* tudjon matematikai feladatokat megoldani. Evvel számot kell már egyszer vetni, hogy nincsen mindenkinek mindenhez tehetsége és hogy meg kell elégednünk azzal, ha valaki eredményt ér el azon a téren, amelyhez természetből tehetsége van. Közelfekvő az a gondolat, hogy szabad választást engedjünk a tanulóknak; remélem, hogy már a legközelebbi érettségi vizsgálati utasítás idejére határozottabb formát vett fel az itt érintett lehetőség.

Ha valaki szememre találná vetni az ellenmondást ezen itt kiemelt tény és az ismertetésem elején hangoztatott elv között, hogy t. i. az érettségi vizsgálatnak mindenre kiterjedő összefoglaló vizsgálatnak kell lenni, kérem tisztelt olvasóimat, legyenek figyelemmel arra, hogy én fennebb nem helyesletem a középiskola mai tantervét nem hangoztattam a mai tanterv fenntartását, hanem csak a középiskola egész anyagára terjeszkedő ismétlést és összefoglalást kívántam — bármi legyen is annak a középiskolának a tárgya.

A magyar nyelvi írásbeli érettségire nézve az az újítás és egyszerűsítés történt, hogy ezentúl elesik a jelöltek szabad választása három különböző tudományszakból vett tétel között, valamennyien csak *egy* tárgyról még pedig a magyar irodalom köréből vett tárgyról írhatnak. Ez az egyszerűsítés mindenestre megnehezíti a jelölt helyzetét és kényszeríti az érettségi vizsgálatra készült arra, hogy alaposabban készüljön el a magyar irodalomból. Eddig a másik két tétel között választhatott még a tanuló, ha az irodalmi tétel megírásához szükséges anyagot nem ismerte. Az újítás abból a szempontból helyesülhet, hogy a dolgozatok elbírálása most — ugyanaz lévén a tétel valamennyi számára — könnyebb és igazságosabb lehet.

A latin írásbeli dolgozatra nézve lényeges változás nem történt. A gimnáziumokban a jelöltek 25—30 soros latin szöveget fordítanak magyarra, amint azt már az 1902/22,232. számú rendelet megállapította. Az ezen rendeletben foglalt rendelkezések, a 6. pontot kivéve, persze ezután is érvényben maradnak.

A reáliskolákban a jelöltek német írásbeli vizsgájára nézve változás az új utasításban nincs.

Épúgy nem változott meg a rendelkezés a matematikai dolgozatra nézve. Csak a szövegezésben lehetne egy kis stílári módosítást tenni: Az algebra és geometria köréből vett *két* feladat... helyett: *egy-egy* feladat.

A gimnáziumi írásbeli érettségi tárgyak közül elesett a német és a görög, a reáliskolaiak közül a francia, úgy hogy most az írásbeliek száma itt és amott egyaránt három.

A német *írásbeli* érettségi vizsgálat a gimnáziumban nem állott

összhangzatban azzal a céllal, amelyet a gimnáziumi tanterv a német nyelv tanítása elé tűzött. A tanterv szerint a német nyelv tanításának célja: Az újabb német irodalom műveinek biztos nyelvtani ismereten alapuló megértése és gyakorlottság a nyelvnek írásbeli és szóbeli használatában. Az 1889-ben Csáky miniszter által kiadott német nyelvi rendelet a német nyelvnek gyakorlati elsajátítását hangsúlyozta. Az érettségi vizsgálaton pedig ezen itt kitűzött céllal épen-séggel nem összhangzatban azt kívántuk, hogy a tanuló tudjon egy 20 soros magyar szöveget németre lefordítani. Ebből a fordításból természetesen nem derülhetett ki a tanulók német irodalmi ismerete, nem lehetett meggyőződni arról, hogy a tanulónak van-e gyakorlottsága a német nyelv szóbeli használatában; legfeljebb a harmadik cél: a német nyelv *írásbeli* használatában szerzett gyakorlottságról adott némi bizonyosságot.

Ugyanez állott a francia nyelvről a reálikolában. Az *írásbeli* megvizsgálás nem felelt meg a tantervben kitűzött tanítási célnak.

Az összhangzás létrejött volna úgy, ha az írásbeli vizsgálatot az új utasításban megtoldották volna szóbeli vizsgálattal, amelyen a tanuló számot adhatott volna a nyelv szóbeli használatában elért jártasságáról, valamint irodalmi ismereteiről.

Ehelyett azonban, sajnos, az új utasítás a két nyelvet egyszerűen törölte az érettségi vizsgálat tárgyainak sorából.

A gimnáziumban elesett még a görög nyelvi írásbeli vizsgálat, kétségkívül azért, hogy a két középiskola közötti különbség ilyen módon is kisebbdjék, ami ismét egy lépést jelent az egységes középiskola létesítése felé.

Kétséget nem szenved, hogy ezeknek a tantárgyaknak elejtése visszahatással lesz ezen tantárgyak niveaujára, ha csak most mindjárt, ebben az átmeneti időben, amikor a tanulók a megkönnyebbülést leginkább érzik, nem találunk eszközöket, amelyek a niveau sülyedését megakadályozzák. Hogy miképen lehet ezt a sülyedést megakadályozni, sokkal fontosabb kérdés, semhogyz azt itt egy más téma keretén belől megbeszélni megkísérelném.

Az új utasítás 16. §-ának utolsóelötti kikezdése egy olyan intézkedést tartalmaz, melynek célját nem értem és mely több oknál fogva keresztülvihetetlen. A szóbeli vizsgálat előtti értekezleten az elnök a szaktanár meghallgatásával megállapítja azokat az írókat, illetőleg irodalmi műveket, melyek a szóbeli vizsgálaton fordítás tárgyául fog-nak szolgálni. Abszolúte érthetetlen, hogy ez az intézkedés mit akar. Mi köze van az elnök egyéni tetszésének ahhoz, hogy mely írók vagy irodalmi művek szolgáljanak a szóbeli vizsgálat tárgyául. Ha az utasítás azt mondaná, hogy az érettségi vizsgálaton csak olyan írók és

irodalmi művek szerepelhetnek a fordításnál, amelyekről a középiskolai tanuló tanulmányainak során tanult egyet-mást, vagy amelyek egyik vagy másik szempontból összefüggésben vannak a középiskolában tanult tananyaggal, akkor ezen intézkedés mint nagyon józan és természetes dolog érthető és védelmezhető volna. Az új intézkedés nem lehet folyománya a tanárba vetett bizalmatlanságnak, mert hiszen az elnöknek jogában úgy is áll kérdéseket tenni a tanulóhoz (25. §), másfelől az intézkedés csak arról szól, hogy az elnök az értekezleten pusztán az írot és az irodalmi művet, de nem egyszersmind az irodalmi mű egy bizonyos helyét állapíthatja meg, amihez (a 25. § folyományaként) szintén van joga, ha azt a vizsgálat érdekében, a vizsgálandó tudásának kipuhatólására jónak látja. Azután hogyan képzelhető el az, hogy a latin és német nyelv tanára csak az *értekezlet* megtartása után, amelyre mindjárt megindul a vizsgálat, lásson hozzá a szükséges irodalmi műveknek legalább három (négy) példányban való beszerzéséhez, a fordításra alkalmas, sem túlságosan nehéz, sem túlságosan könnyű, tárgyi és nyelvi tekintetben megfelelő helyeknek kikereséséhez. Az eddigi eljárás szerint a latin nyelv tanára már hetekkel az érettségi előtt nagy gondnal gyűjtögette össze a klasszikusokból azokat a helyeket, amelyeket az érettségi vizsgálaton fel akar adni. Mert neki olyan helyeket kell előszednie, amelyeknek, amellett hogy az előbb említett követelményeknek megfelelők legyenek, olyanoknak kell lenniök, hogy a tanuló azokat tárgyi tekintetben is meg tudja magyarázni. A 23. § szerint a szöveghez kell kapcsolódniok azoknak a kérdéseknek, melyek a tanulóknak a római nép életében való általános tájékozottságát mutatják. A tanulóknak a római nép életében való tájékozottsága tényleg nem lehet sem nagyon mély, sem nagyon széles; így tehát nagyon is meg kell válogatni azokat a helyeket, amelyek a vizsgálat tárgyai lehetnek.

A 19. § a szóbeli vizsgálat időtartamát állapítja meg. Szemben a régi intézkedéssel, amely szerint 8 vagy 9 óra alatt 10, illetőleg 12 tanulót lehetett megvizsgálni, az új utasítás szerint a 8 vagy 9 óra alatt legfeljebb 8, illetőleg 9 tanulót szabad megvizsgálni. A vizsgálatnak ez a meghosszabbítása és megnehezítése talán legkevésbé indokolható. Soha panasz amiatt nem merült fel, hogy a vizsgálatra kitűzött idő nem elegendő; soha amiatt *indokolt* panaszt nem lehetett emelni, hogy a vizsgáló-bizottság elhamarkodottan mondott ítéletet a jelölt felett. A vizsgálati idő ezen megnyújtása olyan intézkedés, amelyet a jövő érettségi praxis fog majd legelőbb tarthatatlannak bizonyítani. Ha a régi utasítás szélső adatait vesszük számításunk alapjául $\frac{9}{12}$ vagy $\frac{3}{4}$ óra állott $5\frac{1}{2}$ (öt egész tantárgy és görögptőlő) tantárgy megvizsgálására. Ilyen módon 45 : 5·5, azaz 8·2 perc állott a

bizottság rendelkezésére egy tárgy megvizsgálására. — A mostani új rend szerint a tárgyak száma csak 5, az idő 1 óra, azaz 60 perc; tehát egy tárgyra esik 12 perc.

Ha már most vesszük azt, hogy a jeles és jó tanulók megvizsgálására nem kell még a régi utasítás szerint kiszámított 8 perc sem, hogy a bizottság a legteljesebb mértékben tiszta legyen a jelölt tudásával; ha továbbá vesszük azt, hogy bizonyos tantárgyakból, pl. a matematikából egyáltalában nem lehet szükség még egy 8 percnyi időre sem, akár jó a tanuló, akár elégtelen, akkor kérdeznünk kell azt, hogy majd mit fog a bizottság csinálni avval a feleslegesen ki-mért idővel, amely még hátramaradt?

Ha a bizottság már az előbb fennállt viszonyok között belefáradt a vizsgálatba és egyes vizsgáló-bizottsági tagok, de főleg az elnök, aki júniusban napról-napra végzi ezt a lélekölő munkát, a munkából kidőltek, úgy ez a vizsgálatot nem kevésbé befolyásoló körülmény most még erősebben fog rontólag hatni. Az új utasítás szerint egy hatvan tanulóból álló osztály megvizsgálására 7, azaz teljes hét nap fog kelleni: egy tizenkilenc tanulóból álló osztály megvizsgálására kell majd három nap. Én azt hiszem, hogy, ha valahol, úgy ebben a pontban nem lett volna szabad a bizottságnak kezét megkötni; minek volt az a szám szerinti gondos körülhatárolás éppen ebben a pontban?

Sajnálattal nélkülözöm itt azt az, új utasítástól remélt intézkedést, hogy a bizottságnak jogában áll oly tanulókat, akik középiskolai tanulmányaikat mindvégig jelesen végezték és az írásbeli vizsgálaton is hasonlóképen feleltek meg, a szóbeli érettségi vizsgálat alól dicséretképen felmenteni, aminek a bizonyítványban is lehetne dicsérőleg kifejezést adni.*

Ha azonban a tanulónak mindamellettt kedve volna magát a szóbeli vizsgálatnak alávetni, ami egyes ily tanulóknak ambíciója lehet, adassék meg neki az a jog, hogy a felmentés dacára is alá-vetheti magát a szóbeli megvizsgálataának.

A 21. § a szóbeli vizsgálat tárgyairól szól. A leglényegesebb és

* Ezen javaslat megvalósítása és keresztülvihetősége ellen több helyről hangoztatták azt, hogy nálunk egyes iskolákban oly nagy a nepotismus, hogy mi egy ilyen intézkedésre már csak e miatt sem vagyunk még érettek. Egy ilyen intézkedés a legnagyobb visszaélésekre adna alkalmat. — Ha ez így van, ha vannak nálunk tanártestületek, amelyekben ilyen visszaélés lehetséges, akkor emiatt az államot illeti a szemrehányás, amely a felügyeletet nem gyakorolja kellőképpen és nem jár el kellő szigorúsággal ott, ahol helyén volna a szélsőségig menő kiméretlenség.

legsajnálatosabb újítás itt az, hogy a gimnáziumnak legszerencsétlenebb tárgya, amelyet eddig épen csak az a körülmény tartott fel-színén, hogy az érettséginek tárgya, az érettségi vizsgálat tárgyai közül elesett. A görög pótló irodalomról szölok itt, arról a tárgyról, amelynek tanítására sem kedve a tanulóknak nincs, sem rátermett tan-erőnk nincs. Hogy mi lesz majd a jövőben evvel a szerencsétlen tan-tárggyal, azt ma kellő tapasztalat hiányában, még sejtteni nem lehet, de a jelek nem engednek kedvező kilátást a jövőre nézve.

A 23. § a szóbeli vizsgálaton követendő elvekről és eljárásról szól. Egy vizsgálatnak, amelynek tartama egy óra, nem lehet a célja, hogy vele a tanulóknak a tananyag *csak fontosabb* részei feletti ön-tudatos rendelkezése kipuhatható legyen. Jobb lett volna pusztán kiemelni azt, hogy a tanulótól elvárjuk, hogy a tananyag felett ön-tudatosan rendelkezik, de aprólékos részletek stb. — amint azután az utasításban következik — kirekesztendők.

A paragrafus végén adott utasítások a kérdések feltevésére nézve jók, persze gyenge tanulókkal szemben nehezen érvényesíthetők. Kisebb kérdések feltevése, melyeknek célja megállapítani, vajjon a jelölt a tétel minden főrészében jártas-e, csak jeles és jó tanulókkal szemben érvényesíthető eljárás. A tanár és a bizottság helyzete nehéz gyenge tanulókkal szemben és olyan, jóknak ismert tanulókkal szemben, akik vagy elfoglaltságból vagy más oknál fogva, de nem tudatlanságból, nem tudnak felelni. Az utasítás különösen kiemeli annak szükségét, hogy a tanár őrizze meg nyugalmát. Itt talán szóba lehetett volna hozni, hogy a bizottság egy tagja se zavarja a jelöltet magatartásával, tartózkodjék a jelölt esetleges tudatlanságán vagy tájékozatlanságán való csodálkozásának vagy rosszalásának olyan kifejezésétől, amely még jobban zavarba ejti a már is megzavart tanulót.

A 24. § is tartalmaz a régi utasításhoz képest újítást. Ez a paragrafus elrendeli, hogy a tanulókat az érettségi vizsgálat alatt fog-lalkoztatni kell. Az újítás helyes; nem volt indokolható az, hogy a tanulók épen a vizsgálatok ideje előtt vagy alatt teljes vakációt él-vezzenek. Az intézkedés foganatosításában persze lesz egy kis nehé-zség, mert a tanerők egy része el van foglalva az érettségielnél. Ha az érettségi június havának még első részében lesz, a tanítás nem tartható fenn a rendes időtartamon át; elengedő, ha a tanulók két-három órára jönnek az iskolába és foglalkoznak. Ha pedig az érett-ségi június második felére esik, akkor az osztályvizsgálatok a rendes időben megtarthatók, ami minden esetre nagyon üdvös dolog az iskolára nézve.

A 29. § azt rendeli el, hogy az erkölcsi magaviselet érdem-jegye a VIII. osztály bizonyítványából veendő fel. Ez az intézkedés

nem helyes. Hiszen megeshetük, hogy a tanuló épen a VIII. osztály bizonyítványnak kiállítása után tesz oly dolgot, amely miatt az esetleg jó érdemjegyet lejjebb kellene szállítani. Nem is volna oly rossz dolog az írásbeli vizsgálaton elkövetett vagy megkísérlet csempészést avval büntetni, hogy a tanuló érdemjegye a magaviseletből leszállítottassék. Másfelől lehetne talán az érdemjegyet egészen elhagyni, ha az nem ad képet a jelölt egész magatartásáról. Konkrét esetet tudok, hogy egy tanuló, aki a gimnáziumi tanulmányainak egész idejében jóviselőtű fiú volt, a VIII. osztály második félévében (ill. harmadik harmadában, amint még akkor volt) egy olyan ügybe volt többé-kevésbé belekeverve, amelyből kifolyólag rosszabb érdemjegyet kellett az évvégi bizonyítványba beleírni. Igazságos, hogy ennek a tanulónak érettségi bizonyítványába bele kerüljön ez a rossz érdemjegy? Egy ilyen megbélyegzett tanulónak a későbbi időben nagy kellemetlensége lehet még egy ilyen rossz érdemjegy miatt.

A 32. § a régi utasításban nem volt meg. Ez a § azokról a tanulókról szól, akik az ismétlő érettségi vizsgálat szóbeli részén egy tárgyból elégtelen érdemjegyet kaptak. A teljesség kedvéért át kellett volna itt venni a törvény 27. §-ából azt az intézkedést is, amely követendő azokkal, akik az ismétlő érettségi vizsgálat *írásbeli* részén buknak, akikről különben az utasításban nincsen szó, mert a 33. § ismét csak ismétlő érettségi vizsgálatról szól anélkül, hogy itt is részletezve volna az írásbeli és szóbelinél követendő eljárás.

A 39. § a vizsgálati díjról szól, melyet most 12 koronáról 20 koronára emelt az új utasítás. Lényeges változás még az, hogy most a vizsgálat elnöke is kap egy részt, még pedig kapja a díj egy hetedrészét, mert részesül a díjban az utasítás szerint még az igazgató és az öt érettségi tárgynak tanára. Minthogy nem igazságos, hogy az érettségi vizsgálat jegyzője, akinek — mint ismeretes — a vizsgálatnál felette sok dolga van, az utasítás szerint jutalékban nem részesül, minthogy felvethető az a kérdés is, nem volna-e méltányos azokat a tanárokat, akik írásbeli dolgozatok javításával is végeznek munkát, arányosan nagyobb jutalékban részesíteni, talán helyesebb lett volna úgy intézkedni, hogy a díj felosztására nézve hozhat minden intézet a maga körében egy külön határozatot, csak az elnöknek egy hetede legyen biztosítva.

A vizsgálatért való díj, tekintve azt, hogy az érettségi bizonyítvány már sok életpályára minősítő oklevél, nem mondható így sem magasnak. De hogy magántanulónak miért kell a díj kétszeresét fizetni, azt én nem tudnám megmondani. Az állam ennél a vizsgálatnál nagyon önzetlenül járt el, maga magának ezért a vizsgálatért, illetve ezért a bizonyítványért még ezekben a szomorú időkben sem foglalt

le magának semmit. A bizonyítványokat — a bélyegilletéktől eltekintve — ingyen adja.

Mielőtt az érettségi vizsgálat új utasításának ismertetését befejezném, még rá szeretnék mutatni azokra a pótló intézkedésekre, amelyek az új utasításokkal kapcsolatban szükségeseknek látszanak.

Először gondoskodni kell arról, hogy azok a tantárgyak, melyek most kiestek az érettségi vizsgálat tantárgyai sorából, megtartsák legalább is azt a nívout, a melyen eddig állottak. A mostani átmeneti idő, amidőn ezeknek a tárgyaknak kiesése még élénken foglalkoztatja a tanulót és a tanárt egyaránt, ezeknek a tárgyaknak kritikus ideje. Ha most sikerül ezeknek a tárgyaknak sülyedését megakadályozni, az ügyük mentve van; ha most ebben az időközben megengedjük elhanyagolásukat, véglegesen veszttve van ügyük. Lehetne ezeknek a tantárgyaknak ügyét valamiképen a második helyen említett ügygel kapcsolatba hozni.

Ez a második ügy pedig az, amelyről fennebb már említést tettem, hogy gondoskodnunk kell arról, hogy a középiskoláink felsőbb osztályainak tanulói lassanként szokjanak hozzá, az előbbi években tanult tananyaguk ismételt átismétlésére és összefoglalására nagyobb mértékben, mint az eddig szokásban volt. Mi tudniillik most rendszerint megelégszünk avval, ha az új iskolaév elején az új tárggyal való foglalkozás előtt visszatekintünk, de csak nagyon futólagosan, az előbbi évben tanultakra.

SCHMIDT MÁRTON.

A KÖZSÉGI SZOCIALPOLITIKA KÖVETELÉSEI AZ OKTATÁSÜGY TERÉN.

(Az idevágó újabb német művek ismertetése.)

(Harmadik közlemény.)

C) Damaschke, Trimborn és Thissen nézetei a népoktatásról és nevelésről.

Mutasd meg nekem a község iskoláját és megmondom: mennyit ér és milyen az a község!

Kétségtelen — így kezdi Damaschke* a mivelődési kérdések fejtegetését, — hogy a «szülőváros»-nak kötelessége gyermekei min-

* «Aufgaben der Gemeindepolitik» («Vom Gemeinde-Sozialismus.») von Adolf Damaschke, vorsitzender des Bandes der deutschen Bodenreformer, Fünfte wesentlich erweiterte Auflage. Dreizehntes bis zwanzigstes Tausend. Verlag von Gustav Fischer in Jena. 1904. Preis: 1 M. 50 Pfg.